

Masja Mesie & Alie Kammenga

Unmute

Activerende didactiek
voor de online taalles

uitgeverij
coutinho

© 2020 Uitgeverij Coutinho bv

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor de readerregeling kan men zich wenden tot Stichting UvO (Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, www.stichting-uvo.nl). Voor het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal in knipselkranten dient men contact op te nemen met Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, www.stichting-pro.nl).

Uitgeverij Coutinho

Postbus 333

1400 AH Bussum

info@coutinho.nl

www.coutinho.nl

Omslag: Jeanne design, Arnhem

Illustratie omslag: © Shutterstock.com

Noot van de uitgever

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden van copyright te achterhalen. Personen of instanties die aanspraak maken op bepaalde rechten, wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met de uitgever.

De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven, tenzij het anders vermeld is.

ISBN: 978 90 469 0775 7

NUR: 846

Woord vooraf

Ik hoor je wel, maar zie je niet!

Voor een groot aantal docenten en leerlingen zijn lessen met uitsluitend 'Taal op afstand' verre van ideaal. Deze groep haalde dan ook opgelucht adem toen fysieke lessen voor een deel weer mogelijk werden. Toch zijn er ook docenten en scholen die de nieuwe situatie hebben aangegrepen om het taalonderwijs anders in te richten, omdat ze de meerwaarde van het online taalleren zijn gaan waarderen, ook op het moment dat scholen weer volledig open zijn voor leerlingen.

Wij hebben tijdens die periode in het contact met taaldocenten gezien dat de online didactische vaardigheden van docenten in Nederland in een rap tempo is ontwikkeld, maar ook dat er behoefte is aan praktische voorbeelden waarmee het repertoire op het gebied van online taaldidactiek verder kan worden uitgebreid. In dit boek beschrijven we een twintigtal werkvormen als bouwstenen voor taallessen waarbij het betekenisvol leren voorop staat en waar het online werken iets extra's toevoegt. Zoals letterlijk de eigen leefwereld van leerlingen benutten om de taal te leren, of leerlingen in groepen laten werken die echt afgesloten zijn, waardoor er bij de uitwisseling tussen de groepen nieuwe en vaak verrassende informatie ontstaat.

Of je nu met inburgeraars aan NT2 werkt, lesgeeft aan studenten op C2 niveau, een ISK klas hebt, Duits geeft in het voortgezet onderwijs of Nederlands in het beroeps-onderwijs, we wensen je veel plezier bij het gebruik van dit praktische boek!

Masja Mesie
Alie Kammenga
juli 2020

Inhoudsopgave

Inleiding	9
Werkvormen Starter	15
1 Wat zie ik?	16
2 Mooi of zooi	18
3 Wat zegt u?	20
4 Is dit echt zo?	22
5 Koppen snellen	24
Werkvormen Kop	27
6 Het grotere plaatje	28
7 Ranking the stars	31
8 Een kritische blik	34
9 Wat vinden we ervan?	37
10 Wat kom je doen vandaag?	39
Werkvormen Romp	41
11 Het is maar hoe je het bekijkt	42
12 Van deel naar geheel	46
13 Intermezzo	48
14 Nog een boek?	50
15 Stap voor stap	53
Werkvormen Staart	55
16 Kortom ...	56
17 Een blik vooruit	59
18 Thumbs up!	62
19 Check dit!	64
20 In de etalage	66

Literatuur	68
Illustratieverantwoording	69
Over de auteurs	70

Inleiding

Leerlingen leren niet opeens anders bij leren en les op afstand. De didactische tips voor het uitvoeren van een online taalles waarin leerlingen actief en betrokken zijn, komen in grote lijnen dan ook overeen met de tips voor fysieke lessen. Ook online wil je de belangstelling van leerlingen wekken, is er sprake van uitleg en zelfwerkzaamheid individueel of samen en is het van belang om het geleerde te checken. De uitgangspunten van het directe instructiemodel, zoals beschreven in *Effectief leren. De docent als regisseur* (Van Ast et. al., 2020) veranderen niet, maar h  e je het op afstand doet wel.

Uit de reacties van de docenten tijdens onze online workshops bleek dat de online lessen vaak net zo worden ingedeeld als lessen in het klaslokaal: leerlingen maken huiswerk en dat wordt besproken tijdens de les. Leesvaardigheid blijkt dan lastig, omdat de leerlingen toch te vaak onvoorbereid deelnemen aan een les. Bij spreekvaardigheid zien docenten beren op de weg: iedereen aan bod laten komen in een les kost te veel lestijd. Bovendien worden leerlingen op een gegeven moment ‘schermmoe’. Ze reageren niet op vragen, gaan ‘duiken’ en gaan ondertussen andere dingen doen (in een fysieke les gebeurt dit ook, maar dan heb je er zicht op). In de beleving van een aantal docenten die wij spraken, nam door het afstandsleren de werkdruk toe en de kwaliteit van hun taalonderwijs af.

In dit boek beschrijven we werkvormen die onder regie van taaldocenten ingezet kunnen worden in lessen op afstand. Alle werkvormen zijn erop gericht om de leerlingen in interactie te activeren en om het leren in beeld te brengen, zonder dat het de docent veel extra voorbereidingstijd kost. De werkvormen kunnen naast een taalmethode worden ingezet, maar ook aanvullend zijn voor docenten die leerlingen laten leren in projecten en leerteams aan grote of ge  integreerde taaltaken. In de meeste gevallen gaat het bij deze werkvormen om kleine didactische ingrepen waarvoor de docent niet per se een digitaal wonder hoeft te zijn.

Vierstappenmodel

Het boek is opgebouwd volgens het vierstappenmodel: 1. Starter, 2. Kop, 3. Romp en 4. Staart. Dit is een basismodel voor een goede les en wordt door veel onderwijskundig onderzoek ondersteund, is algemeen erkend als solide en in allerlei onderwijssituaties te gebruiken (Van Werkhoven & Van Dijck, 2018).

Starter

Een goede start van de les is het halve werk! Uit onderzoek (Sousa, 2016) blijkt dat leerlingen de informatie die tijdens de 'prime time' van de les (de eerste en de laatste tien minuten) gegeven wordt, het best onthouden. Het is dan ook aan te raden om tijdens de voorbereiding van je les goed na te denken over de *starter*. In plaats van het nalopen van de presentielijst – wat ook kan als de leerlingen in de *romp* aan het werk zijn – kun je beter via een werkvorm direct contact maken met de leerlingen. In de praktijk van het afstandsleren zagen we ook docenten die elke les begonnen met een 'check-in', waar iedereen kort aangaf hoe het gaat. Daar is vaak veel tijd mee gemoeid.

Voor het leerproces is het effectiever om bij de start van de les direct zowel contact te maken als de verbinding te leggen met de inhoud van de les. Op die manier voelen leerlingen zich welkom, kun je hen meteen nieuwsgierig maken voor het onderwerp van de les en kunnen ze alvast een beetje 'in de doeltaal komen'. Zo zijn ze meteen bij de les. Het credo is daarom 'binnen een minuut aan het werk'. In het deel *Starter* van dit boek vind je werkvormen die je eenvoudig kunt uitvoeren in de online les, zodat je de leerlingen vanuit hun eigen leefomgeving direct bij de les kunt betrekken.

Kop

Doelgerichte leeractiviteiten vormen het uitgangspunt in dit boek. Als je leerdoelen en succescriteria goed formuleert, geeft dat leerlingen structuur en richting bij het leren van een taal. Het leerdoel komt in de *kop* van de les aan bod. Wat kan de leerling straks beter dan aan het begin van de les? Eigenlijk zou iedere leerling op elk moment van de les aan een buitenstaander moeten kunnen uitleggen wat hij tijdens de les aan het doen is en waartoe het uiteindelijk leidt. Alleen het noemen van een leerdoel zorgt nog niet vanzelfsprekend voor leren. In de werkvormen in het deel *Kop* activeren we de leerlingen en variëren we door leerdoelen door de docent te laten bepalen of door de leerling zelf.

In de *kop* gebruiken we zowel taal als beeld. Met name bij NT2-leerlingen wordt in online taallessen een groot beroep gedaan op het receptief taalvermogen door het relatief veel luisteren naar instructies en minder taalsteun in de eigen taal van medeleerlingen. De werkvormen die we beschrijven kunnen voor leerlingen van alle niveaus worden ingezet. Wel houden we er rekening mee dat de leeromstandigheden van een leerling op niveau A1 anders zijn dan die van een leerling vanaf B1 die zich in feite al 'meertalig' kan noemen.

Leerdoelen en succescriteria helpen de docent en de leerling om de vooruitgang in het leren zichtbaar te maken en te checken. Hier komen we in de *staart* op terug. Op het moment van schrijven van dit boek is het effect van een periode van uitsluitend afstandsonderwijs op het leren en de leeropbrengsten tussen leerlingen nog niet duidelijk. Het is niet ondenkbaar dat de verschillen tussen leerlingen groter worden.

Romp

De *romp* beslaat het grootste deel van de les. Leerlingen gaan daar doelgericht aan het werk, al dan niet met ondersteuning van de docent. In het deel *Romp* beschrijven we voorbeelden van werkvormen rond de vijf taalvaardigheden op verschillende taalniveaus, waarbij zowel het ERK-niveau voor het leren van een vreemde (of tweede) taal, als het F-niveau uit het Referentiekader taal aangegeven wordt. We maken in de *romp* vooral gebruik van de mogelijke voordelen van de online situatie (zie de paragraaf 'De kansen van online lesgeven') en zetten daarbij gratis digitale tools in als middel, nooit als doel. Je hoeft geen digitaal expert te zijn om ermee te kunnen werken.

Als je in de online situatie minder contacttijd hebt dan voorheen, is het belangrijk dat je tijdens de online les activiteiten organiseert waarbij jij als docent een 'onmisbare rol' hebt (bijvoorbeeld bij de nabespreking). Als docenten in de *romp* vooral antwoorden van opgaven bespreken die leerlingen ook met een antwoordenboek kunnen nakijken, ervaren leerlingen de lessen veelal als minder nuttig.

In een goede les staat de *romp* nooit los van de *starter*, de *kop* en de *staart*. Doelgerichte activiteiten organiseren binnen een beperkte tijdspanne zorgt ervoor dat leerlingen weten waarom ze aan de slag moeten gaan en wat er met de uitkomst gedaan gaat worden.

Staart

Het is van belang om in de *staart* van de online les deze goed af te sluiten. In de *kop* zijn de taaldoelen gesteld. Wat is er in deze les geleerd? Hoe ga je er de volgende les mee verder? Naast taaldoelen kun je ook even stilstaan bij bepaald gedrag dat je hebt gezien op je scherm ('Ik zag dat jij er deze les helemaal bij was!'), het naleven van de afgesproken 'spelregels' en executieve vaardigheden als doelgerichtheid, doorzettingsvermogen, plannen, et cetera. Het helpt als je daarbij de betreffende leerlingen bij naam noemt. Zo voelen zij zich 'gezien'.

Tot slot: in de afgelopen periode was online werken op afstand voor niemand een keuze. In de toekomst wel. Veel scholen staan voor de vraag hoe ze hun onderwijs gaan flexibiliseren en zien de positieve effecten van het online werken en de ingezette werkwijze als een kans om door te pakken. Zowel in scholen voor het voortgezet onderwijs als taalscholen en beroepsopleidingen worden taaldocenten en vakgroepen betrokken bij het herontwerp van effectief taalonderwijs binnen en buiten de muren van een schoolgebouw. Verschillende verschijningsvormen, zoals blended leren, hybride leren en leertrajecten NT2, nemen toe. Welk deel van het taalcurriculum offline of online wordt aangeboden zal afhangen van de visie op taalleren. Bij het ontwerpen van een nieuw evenwichtig taalprogramma waarbij je naast fysieke taallessen, leerlingen plaats- en tijdonafhankelijk wilt laten leren, kunnen de werkvormen uit dit boek goed van pas komen.

De kansen van online lesgeven

Per werkvorm beschrijven we de meerwaarde van het online werken. Hier beschrijven we de kansen van lesgeven en leren op afstand en een paar algemene tips.

- 1 Leerlingen kunnen meer **persoonlijke inhoud** inbrengen. Ze hebben thuis verschillende voorwerpen en beelden tot hun beschikking die ingezet kunnen worden in lessen op afstand. Denk aan bijvoorbeeld aan het uitzicht, een kledingstuk, de voordeur of het huisnummer, plaatselijke geografie, geluiden in huis, verschillende kleuren, et cetera. Dit betekent niet dat we deze voorwerpen alleen inzetten voor vertrouwde en alledaagse taken en taalsituaties op A-niveau. Concrete voorwerpen kunnen juist ook door onafhankelijke en vaardige gebruikers op C- of 3F-niveau worden ingezet voor complexere gesprekken naar aanleiding van bijvoorbeeld de vraag: zoek een voorwerp dat een oplossing kan zijn voor een wereldprobleem (zie ook het deel *Romp*, werkvorm 13 'Intermezzo').
- 2 Door in aparte groepjes, rooms of subkanalen te werken, zijn leerlingen die werken in groepen echt afgesloten van de rest van de leerlingen. Bij groepsopdrachten kun je handig gebruik maken van deze **information gap**. Uitwisseling tussen groepen na afloop van een werkvorm levert echt nieuwe (en soms zeer verrassende) informatie op.
- 3 Er is minder sprake van leerlawaaï en **minder ruis**. Leerlingen die in tweetallen of groepjes werken, kunnen andere groepjes niet zien of horen en leiden elkaar zo niet af. Geluiden uit de omgeving worden in het klaslokaal door leerlingen vaak als storend ervaren, bijvoorbeeld tijdens de beproefde leesvorm 'duo-lezen'. Nu is er alleen die ene medeleerling of het groepje waarmee samengewerkt wordt,

waardoor leerlingen zich vaak beter kunnen focussen en concentreren op de taaltaak.

- 4 Bepaalde onderdelen van het **klassenmanagement** zijn makkelijker te organiseren: je kunt in een paar klikken groepen samenstellen zonder geschuif met stoelen en tafels. Leerlingen komen minder vaak te laat, waardoor er minder storing en meer effectieve leertijd is. Ook is het makkelijker om als docent het groeps-werk in subgroepen te volgen. Met één klik op de knop schuif je bij een groepje aan.
- 5 Als een leerling een tussen- of eindproduct via zijn/haar scherm met je deelt, heb je **letterlijk meer zicht op het werk**. In een fysiek lokaal is het aannemelijk dat je als docent nog enige tijd op 1,5 meter afstand moet blijven.
- 6 In een NT2-groep zoeken leerlingen die dezelfde moedertaal spreken elkaar vaak op tijdens het samenwerkend leren, waardoor onderdompeling in de doeltaal belemmerd wordt. Bij het werken in (vooraf gemaakte) subkanalen, kun je de leerlingen makkelijker **in gemixte groepen laten werken**. Zo is de kans dat de doeltaal gebruikt zal worden groter. Aan de andere kant ervaren docenten de individuele begeleiding van bijvoorbeeld inburgeraars vaak als intensief. Dan kan het werken in kleine groepen met leerlingen die dezelfde taal spreken juist veel effectiever zijn.
- 7 Online onderwijs biedt veel mogelijkheden voor **flexibilisering**. Naast de klas-sikale momenten kun je leerlingen tijd- en plaatsonafhankelijk (samen) laten werken (asynchroon). De leeruitkomsten staan vast, maar in de weg daarnaartoe heeft de leerling meer te kiezen en is daardoor autonomer. Zo kan de leerling de hoeveelheid tijd die hij nodig heeft en de volgorde van verschillende leeractivi-teiten en leerervaringen zelf bepalen.

Tips voor de online les

Algemeen

- **Aandacht en contact** is voorwaardelijk voor het leerproces. Als docent blijf je aanwezig, ook op afstand. Zeker als er minder oogcontact is tussen jou en de leerlingen is het extra belangrijk dat leerlingen zich 'gezien en gehoord' voelen. Noem daarom bewust ook de namen van je leerlingen als je reageert op hun input.
- **Houd het eenvoudig**. Laat de techniek niet de overhand nemen. Het gebruik van online tools moet niet het doel op zich zijn. Verdiep je in de tool en probeer vooraf een onderdeel van de tool uit, zodat je in de les weet wat je moet doen,

waardoor er geen ruis ontstaat. Het begint met de bereidheid om het te proberen. Liever één tool regelmatig gebruiken dan verschillende tools gebruiken waarbij leerlingen steeds moeten schakelen.

- **Structuur en duidelijkheid** over wat je op welk moment van je leerlingen verwacht is belangrijk, zeker als je de leerlingen niet (regelmatig) in een fysieke omgeving kunt ontmoeten.

Instructies voor leerlingen aan het begin van je les

- Laat actief zien dat je meedoet met de les: door je camera aan te zetten, door regelmatig mondeling te reageren op de denkvragen die gesteld worden of door een schriftelijke bijdrage te leveren in de chat. Is je webcam kapot? Doe dan mee op je telefoon. Wil of mag je niet in beeld? Gebruik de chat. Kortom: unmute in de figuurlijke zin, **niet reageren is geen optie!**
- Zoek een **rustige werkplek**. Lukt dat niet? Zet dan je microfoon op mute op de momenten dat je niet spreekt.
- Houd je bij groepswork aan de **afgesproken tijd** waarop je moet terugkeren naar het algemene 'online kanaal'.
- Zorg ervoor dat je **pen en papier** naast je computer hebt liggen. Soms moet je iets opschrijven of tekenen en tonen via de webcam.

Werkvormen Starter

1 Wat zie ik?

Activiteit	Leerlingen halen woordkennis op bij een afbeelding (uit de actualiteit).
Doel activiteit	Snel in de taal komen. Woordenschat activeren.
Vaardigheid	Schrijven (woordenschat)
Lestijd	5 minuten
Digitale middelen	De chatfunctie van het device
Niveau	Vanaf A1 Naar 1F / Vanaf 1F

Voordeel van deze werkvorm in de online situatie

De leerlingen krijgen een foto online allemaal even goed in beeld en krijgen allen even bedenktijd. Vooral voor leerlingen die normaal gesproken niet zoveel (durven) zeggen, of meer tijd nodig hebben, kan dit prettig zijn. Bovendien zijn alle leerlingen actief. Er kan ook niet worden 'voorgezegd' door medeleerlingen. In de chat heb je meteen een overzicht van de reacties van de leerlingen. Omdat je als docent toch al achter je computer zit, kun je sneller een actuele foto inbrengen.

Vooraf

Zoek een foto waarop veel te zien is, bij voorkeur passend bij het thema van de les. Je kunt uiteraard ook een beeld kiezen bij een onderwerp dat op dat moment heel actueel is.

Tijdens

- Geef de bedoeling van de werkvorm aan: straks krijgen zij 20 seconden lang een foto te zien, waarbij ze moeten proberen zoveel mogelijk te onthouden van wat ze zien.
- Geef aan dat ze even de tijd krijgen om (in de doeltaal) zoveel mogelijk woorden op te schrijven in de chat, zonder ze te verzenden.

- Geef ze de tip om tussen het typen door niet op enter te drukken, want dan worden de woorden verzonden.
- Op jouw teken verzenden de leerlingen hun chatbericht.

Na

- Bespreek de reacties die de leerlingen in de chat gezet hebben. Zijn er voorwerpen benoemd? Een sfeer? Associaties? Zitten daar bijzondere observaties bij?
- Vraag leerlingen of er dingen zijn die nog niet zijn opgevallen.
- Zijn er voor bepaalde woorden synoniemen gebruikt?
- Lees de woorden voor, zodat de leerlingen klank en woordbeeld meteen koppelen.
- Laat de foto eventueel nog een keer zien om een aantal observaties te controleren en bespreek eventueel de achtergrondinformatie.

Tips en variaties

- Laat leerlingen zelf een opvallende foto zoeken en delen met de klas.
- Laat leerlingen een verschil met hun eigen land of leefomgeving benoemen.
- Laat leerlingen een aantal voorwerpen in het beeld zoeken (en het aantal in de chat zetten).
- Laat leerlingen de kleuren in de afbeelding beschrijven.
- Laat een zoekplaatje (zoals 'Where is Wally?') zien. Geef een specifieke zoekopdracht (zoek alle ...) en laat hen in de chat in de doeltaal de vindplaats(en) met het bijbehorend voorzetsel noemen.